

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1995 m. gruodžio mėn. 9 d. / December 9, 1995

Nr. 239(44)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Dar apie Čiurlionį

Čikagos didžiulėje Barnes and Noble knygų parduotuvėje, bevertant knygą apie muziką, netikėtai pamačiau Čiurlionio meno kūrinių paveikslą. Nesitikėjau tokios staigmenos. Knygos pavadinimas labai paprastas: „Klasiškinė muzika“ (*Classical Music*). Tai didelio formato, 9 x 12 colių, apie 300 puslapių knyga. Jos leidėjas Reader's Digest, spausdinta Hong Konge 1994 metais. Autorius – John Staley. Įvadinį straipsnį parašė buvęs Čikagos simfoninio orkestro garsusis dirigentas Sir Georg Solti.

Šioje nepaprastai gražiai paruoštoje ir žavioje knygoje autorius pradeda muzikos istoriją nuo Dovydo psalmių iki šių dienų kompozitorių Phillip Glass, Toru Takemitsu ir kitų. Knyga labai gražiai iliustruota. Joje matome antikinius instrumentus, viduramžių giedančius vienuolius, karališkų rūmų muzikantus, operų scenas, 20-tojo amžiaus karų vaizdus. Ką visi šie paveikslai veikia muzikos knygoje? Ogi jie iliustruoja kiekvieno kompozitoriaus muzikinę kūrybą vaizdine forma. Labai tiksliai suderinti muzikos ir meno pavyzdžiai. Religinės muzikos kompozitoriui Josquin Desprez (1440-1521) parinktas Luca Della Robbia (1435) reljefas: giedantys angelai. Prie kompozitoriaus Palestrina įdėtas spalvotas portretas, tapytas nežinomo italo dailininko, o nespaltvotoje graviūroje pats muzikas įteikia popiežiui Julijui III savo mišių rankraštį. Ir taip per visą knygą chronologiška tvarka eina kompozitorių biografijos, portretai, jų kūrybai pritaikyti meno kūriniai. Tai kartu muzikos ir meno istorija.

Atvertus 188 puslapi, randame kairiam lapo šone kompozitoriaus Aleksandro Skriabino (1872-1915) Leonido Pasternako pieštą portretą, o viršuje, dešiniame šone, paveikslą „Star Sonata, Allegro“ – Mikalojus Čiurlionis (1908). Ryškesnė raidė po paveikslu parašyta: „Kaip Čiurlionis tapybos darbams davė muzikinius pavadinimus, taip Skriabinas siekė sujungti vaizdines ir muzikines formas savo kūriniuose“. Daugiau apie Čiurlionį nieko neužsiminta. Kodėl Čiurlionis parinktas Skriabinui? Turbūt todėl, kad kaip autorius aptaria Skriabiną, jis irgi domėjosi misticismu, filosofija, simbolizmu. Įdomu, kad Čiurlionis pateko į muzikos knygą ne kaip kompozitorius, bet kaip dailininkas.

Kilo mintis patikrinti kitas muzikos knygas. Paėmiau *The Norton/Grove Concise Encyclopedia of Music*, išleistą 1988 metais Londone. Knyga stora, be iliustracijų. Žiūriu – yra Čiurlionis. Parašyta: Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas gimė Varėnoje 1875 m. spalio 4 d., mirė Pustelnike 1911 m. balandžio 10 d., lietuvis dailininkas ir kompozitorius. Studijavo su Noskowskii Varšuvoje ir su Jadassohn ir Reinecke Leipzig'o konservatorijoje (1901). Savo muzikoje buvo išradingas, naudojo spalvingą harmoniją, savarankiškus ritmus, kūrė fortepijonui, orkestrui ir kamerinei muzikai. Jis taip pat buvo garsus dailininkas.

Pavartčiau kitą knygą – *Baker's Biographical Dictionary of Musicians*, išleistą 1994 metais Amerikoje. Šioje knygoje daugiau pateikta žinių apie Čiurlionį. Čia jis pristatomas kaip kompozitorius ir dailininkas. Pažymėta, kad jo muzikoje atsispindi vokiškas romantizmas. Muzikos kūrinių yra: simfoninė poema „Miške“ („In the Forest“) (1901), „Jūra“ („The Ocean“) (1907), kantata „De Profundis“ (1899), styginis kvartetas, daug kūrinių fortepijonui ir dainų. Jis buvo puikus dailininkas, tapęs abstrakčio ekspresionizmo stilium. Daug jo kūrybos darbų turi muzikinius pavadinimus, kaip „Preludus ir fuga“, „Pavasario sonata“ ir t.t.

Tiesa, be Čiurlionio šiam muzikos žodyne dar radau Vytauto Barkausko ir Miko Petrausko biografijas.

Iki šiol, bent man, niekur nebuvo tekę rasti bent mažiausią žinią apie mūsų kompozitoriaus anglišką literatūrą. Kartą teko matyti dabartinius Lietuvos kompozitorius, paminėtus vienoje knyguteje, bet jie visi buvo sumesti į „sovietinį krepšį“. Šiandien šie muzikai ir menininkai atstovauja savo tautai. Čiurlionis yra lietuvis, Arvo Part – estas, Janis Kalnīnš – latvis ir t.t.

Parūpo patikrinti meno knygas. Didžiuliam meno knygų skyriuje pavartau Oxford'o menininkų žodyną – Čiurlionio nėra. Peržiūriu kitą knygą ir joje nėra. Pamatau didelę, storą, 800 puslapių knygą su pavadinimu *A Biographical Dictionary of Artists*. Redaguota Anglijoje; autorius Sir Lawrence Gowing; spausdinta 1995 metais Ispanijoje. (Nukelta į 4 psl.)

Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje

MILDA PALUBINSKAITĖ

Šis supažindinimas kyla iš mano susidomėjimo Italijos valstybinio identiteto formavimu. Jis yra taikomas bendrai publikai, kurios dalyviai domisi Italija, etnografija, ar apibūdinti, kaip Italijoje buvo skatinama vienybė tarp piliečių, demokratiškai valstybei besiformuojant. Žinau, kad mes visi su dideliu dėmesiu stebime šiuolaikinį valstybinio identiteto formavimąsi, kuris vyksta Lietuvoje, ir tikiuosi, kad šis pristatymas, supažindinantis su vienu Italijos istoriniu momentu, mums taip pat duos palyginimo punktą. Pradedant, trumpai paminėsiu svarbesnius įvykius Italijos susivienijimo istorijoje. Po to, pristatysiu tarptautinės parodos siekius ir pagaliau etnografijos rolę tose iškilmėse.

Nors Italijos pusiasalyje tūkstančius metų klestėjo aukštųjų civilizacijų kultūra, Italija kaip valstybė įsikūrė dešimtmetyje tarp 1860-1871 metų. Giuseppe Garibaldi, vadinamas „dviejų pasaulių didvyriu“ (*l'eroe dei due mondi*) dėl jo vaidmens išlaisvinimo kovose Europoje ir Pietų Amerikoje, 1860-aisiais metais vedė Italijos nepriklausomybės šalininkus į kovą prieš Burbonų monarchinę valdžią, kuri valdė Siciliją ir pietų Italiją. Savo karališkos šeimos galva, Vittorio Emanuele, po bendro referendumo buvo paskelbtas Italijos karaliumi 1861 metais. Austrų imperija, valdanti pusiasalio šiaurės rytų kampą, pasitraukė iš Italijos žemių po Vienos sutarties 1866 metais. Kai Roma ir centrinė Italija, buvusios Vatikano valdomos, prisijungė prie Italijos respublikos rugsėjo 20 dieną, 1870 metais, fizinis Italijos susivienijimo darbas buvo atliktas. Liko kultūrinio susivienijimo projektas.

Ilgai valdyti svetimų valdžių (austrų, prancūzų ir ispanų), kurios buvo tarp savęs pasidalinusios pusiasalį, Italijos piliečiai buvo atpratę nuo bendro gyvenimo ir nesusidoro bendru itališku identitetu. Žymusis italas patriotas Giuseppe Mazzini apibūdino situaciją plačiai žinomomis posakiu: „Dabar, kada turime Italiją, reikia sukurti italus“. Buvo nemažas įsipareigojimas. Iš pradžių vien žemės savininkai, tik du procentai italų, turėjo teisę balsuoti. Dauguma žmonių gy-

veno kaimuose, apsunkinti beraštingumu, skurdu ir „Trečiojo pasaulio“ ligomis, kaip maliarija ir cholera. Trūko darbų, susiekimo priemonių; vienu žodžiu, trūko infrastruktūros. Taip pat trūko itališkumo sąvokos, kuri vienytų visus piliečius ir galėtų būti plečiama per naują valstybinę mokyklų sistemą.

Laikotarpis, apie kurį kalbėsiu, šiandien yra dalis Italijos kultūrinio susivienijimo proceso ir dalis Italijos valstybinio identiteto formavimo. 1911 metais liberalai, vedami Giolitti, buvo valdžioje. Didmiesčiuose, tai yra Torino, Milano ir Romoje, vidurinė klasė didžiavosi palyginus žaibiškai pasiektu aukštu gyvenimo lygiu. Industrijai klestėjo šiaurėje, Milano-Torino-Genova trikampyje. Romoje veikė valdymo aparatas ir klestėjo gyvas kultūrinis centras. Patenkinti savo pasiekimais nuo valstybės įkūrimo ir norėdami prisistatyti pasauliui kaip pasiturinti valstybė, italai nutarė atšvesti suvienijimo penkiasdešimt metų sukaktį su tarptautine paroda.

Devynioliktoje šimtmečio tarptautinės parodos Amerikoje, Australijoje ir įvairiose Europos valstybėse labai sėkmingai reklamavo tų valstybių gerovę ir jų industrijų pažangumą. Pirmoji šio tipo paroda, įvyko Londone 1851 metais. Ji sukėlė daug dėmesio, iš dalies dėl vadinamų „kristalinių rūmų“, kurie buvo Joseph Paxton pastatytą parodos progą. Paryžius ir kitos sostinės greitai ėjo iš paskos, ruošdamos savo tarptautines parodas, ir varžėsi viena kitą pralenkti grandioziškumu ir naujienom. 1911-ųjų metų Italijos valdžia planavo pranešti valstybės visišką dalyvavimą Europos politinėje ir ekonominėje arenoje šiuo būdu.

Italijos tarptautinė paroda buvo paskirstyta trijose vietose. Maža gėlių ir amatų paroda vyko Florencijoje, buvusioje Italijos laikinoje sostinėje iki Romos susivienijimo su kraštu. Pagrindiniai įrengimai buvo Torino ir Romoje. Mokslo ir industrijos parodos vyko Torino, kuris buvo Italijos industrinis centras. Meno, istorijos ir archeologijos parodos vyko Romoje, šalies kultūriniame ir politiniame centre. Vietinės valdžios uoliai ruošėsi lankytojams. Kadangi mūsų dėmesys krenta įrengimams Romoje, verta paminėti jos statybos projektus. Šiam įvykiui Romoje buvo pastatyti du tiltai, zoologijos sodas, ir didysis bulvaras, pavadinamas Corso Vittorio Emanuele. Visa ši statyba buvo taikoma parodos reikalams. Archeologijos paroda buvo įrengta atnaujintose imperatoriaus Dioklezijaus pastatose maudyklėse. Tarptautinė meno paroda vyko dailės muziejaus komplekse Valle Giulia.

Italijos susivienijimo istorijos paroda vyko Vittorio Emanuele paminkle, kuris buvo iškilmingai atidarytas ta progą. Tie skaitytiniai, kurie yra buvę Romoje ar ją gerai pažįsta iš nuotraukų ar paveikslų, prisimins šį paminklą netoli Kolisėjaus. Ten yra „architektūrinis fonas ratelio statulai“, kuris labai panašus į vestuvinį tortą. Verta paminėti tiems, kuriems šis paminklas nemielas, kad nuo pat pradžių

Etnografijos parodos 1911 metais Romoje skelbimas, kuriame matyti senovės romėnų laivo reprodukcija.

vyko kontroversijos dėl jo estetinės vertės. Nepaisant to, šio paminklo milžiniškos proporcijos vaizdžiai rodo to laikotarpio linkmę ir visa tai, kas didu ir įspūdinga.

Italijos tarptautinės parodos centras buvo regionų ir etnografijos paroda, įrengta naujai pastatytoje rajone į šiaurę nuo Piazza del Popolo, kuri tuo metu buvo laikoma miesto riba. Regionų ir etnografijos paroda savo išore ir išskirtymu įrodė organizatorių norą pristatyti sintezę visos Italijos pusiasalio istorijos. Parodos pastatai buvo milžiniški ir maišė senovės romėnų ir 19-ojo šimtmečio architektūrinius stilius. Pavyzdžiui, pagrindiniai vartai priminė romėnų pergalės arką pro kurią romėnų imperijos kariuomenė žygiuodavo, laimingai sugrįžusi iš karų. Ant arkos kampų stovėjo modernios nuogos figūros, belakančios žemės rutulį

ant pečių, primindamos modernaus laikotarpio linkmę ir tarptautinę prekybą ir politiką, kurioje dar vyravo imperializmas.

Už vartų buvo „regionų forumas“, didelė aikštė, apsupta dviejų pusrutulio formos pastatų. Juose buvo įrengti etnografijos ekspozitai: viename pastate buvo laikomi dekoratyviniai objektai, baldai ir religinių apeigų reikmenys, o kitame buvo vien tautinių drabužių paroda. Parodos skelbime buvo vaizduojama rikiuotė, sudaryta iš įvairių regionų piliečių, devynių tautiniais rūbais. Regionų atstovai, stovintys viens prie kito atsitiktine tvarka, davė spalvingą vaizdą Italijos liaudies įvairumui.

Gale aikštės buvo iškastas ežeras, kuriame plūduriavo senovės romėnų laivo reprodukcija. Tame laive buvo ruošiami parei-

gūnų pokyliai ir iškilmingos vakarienės. Vienas tų iškilmingų liudininkas teigė, kad „laivo vidaus išpuošimas sukuria iliuziją esą jis sugrįžęs į senovės Romą. Kvapnūs smilkalai dega prieš dievų statulas“. Laivas turėjo didelį pasisekimą lankytojų tarpe, kuriems buvo patrauklu save įsivaizduoti senovės romėnų imperijos įpėdiniams. Per visą etnografijos parodą buvo patrauktas toks kultūrinis tęstinumas. Senovės Romos ir skirtingų regionų liaudies kultūra buvo pristatoma kaip dalis modernios Italijos kultūros, kurios įvairumu gali didžiulis naujoji valstybė.

Už ežero buvo pastatyti įvairių regionų paviljonai, išdėstyti taip, kad lankytojas jaustųsi, lyg keliauja per Italiją iš šiaurės į pietus. Kiekvienas paviljonas mėgdžiojo to regiono žinomą pastatų architektūrą. Pavyzdžiui, Emilijos-Romagnos paviljono forma buvo mišinys D'Este pilies, Ferrara mieste, Bentivoglio pilies, Bologna mieste, ir Malatesta šventoriaus Rimini mieste. Regionų komisijos bijojo, kad bašitų paviljonų etnografijos parodos lankytojas susidarys vaizdą, jog regionų kultūra susidaro vien iš liaudies papročių. Atsispirti tai tendencijai, šie paviljonai papildė vaizdą meno, istorijos ir pramonės parodomis, kurios pristatė regiono „aukštąją kultūrą“.

Šis gana gražus vaizdas Italijos kultūros tęstinumo nuo romėnų laikų ir jos įvairumo Italijos regionų skirtumuose iššaukė nemažai kritikos. Daug kam atrodė, kad etnografijos paroda, rodydama vien skirtumus aprangoje ir rankdarbiuose, išlygino ir ignoravo politinius ir kultūrinius skirtumus tarp regionų. Iškelti protestą prieš šį Italijos sunkumų „nudailinimą“, mažą grupę inteligentų ir dailininkų suruošė konkuruojančią parodą skersai upės. Ta grupė vadinosi „Valstiečių mokyklų taryba“ (Comitato per le scuole dell'agro romano). Ji buvo organizuota vystyti raštingumą Romos apylinkės kaimuose ir iškelti į viešumą tos srities kovą su skurdu. Tarp jos organizatorių buvo Giovanni Cena, žymus visuomenininkas, redak-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Čiurlionis pasaulyje • Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje • Mėtos Landytės apybraiža • Kornelijaus Platelio eilėraščiai • Jurgio Kunčino romanas „Glisono kilpa“ • Čiurlionio vakarai Boston'e • Alvydo Pakarklio keramika

Etnografijos parodos Romoje 1911 metais pagrindiniai vartai.

Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje

(Atkelta iš 1 psl.)

torius, žurnalistas, rašytojas ir poetas. Jo namuose dažnai susiburdavo inteligentai, besidomintys liaudies kultūra. Kaip grupė, jie pasibaisėjo industrinės gamybos vienodais ir nuobodžiais produktais, laikydami, kad rankų darbo gaminiai iš kaimo, pasižymintys įvairybe, geriau atspindėjo žmogiškas vertybes. Pats Cena kartą rašė, „Menas dabar egzistuoja tik kaimuose, kuriuos traukinių tinklas dar nėra pasiekęs“. Kaip matysime, jo estetinės pažiūros buvo labai įtakingos šioje grupėje.

Cena buvo pakviestas dalyvauti „Valstiečių mokyklų taryboje“ jo draugės Sibilla Aleramo, kuri aktyviai veikė moterų teisių organizacijose. Projektas skleistų raštingumą Romos apylinkėse kaimuose prasidėjo Moterų sąjungoje (Unione femminile) ir vėliau pasidarė populiarius judėjimas. Radus progą, norėčiau dabar priminti, kad tarptautinis moterų teisių judėjimas yra istoriškai buvęs susijęs su švietimu ir su projektais pagerinti šeimyninį gyvenimą bei gyvenimo lygį moterims, vaikams ir vyresniems žmonėms. Šioje plotmėje moterų teisių judėjimas yra daug kur prisidėjęs prie demokratiškos valstybės vystymo, užtikrinamas kuo didesnį skaičių balsuojančių piliečių, ir kovojantis už bendras žmonių teises.

Valstiečių mokyklų taryba įsteigė daugiau septyniolika mokyklų Romos apylinkėse kaimuose. Juose dėstė pasisavę jauni mokytojai, iš jų daug kas keliavo iš kaimo į kaimą su spinta, kurioje buvo sulankstyta lenta ir kiti klasės reikmenys.

Tarptautinėje parodoje Romoje 1911 metais — vaizdas iš kaimo Romos apylinkėse. Matyti Giovanni Cena ir Sibilla Aleramo su jų mokomaisiais vaikais bei tipingos to laiko Italijoje šiaudinių stogų trobos.

Taryba matė 1911-ųjų metų parodoje puikią progą išgarsinti jų darbą ir patraukti dėmesį skurdų ir beraščių problemoms Romos apylinkėse. To siekdami tarybos nariai suorganizavo savo etnografinę parodą, kuri labai skyrėsi nuo pagrindinės.

„Valstiečių parodos“ (Mostra dell'agro romano) skelbimas pasireiškė liaudies sunkias gyvenimo sąlygas arko simboliu. Tarybos mokyklų projektui atstovauja atskleista knyga, atremta ant arklo. (Šis vaizdas labai skambus lietuviui, kuriam aidai kitas vaizdas, rišantis darbą ir mokslą — mūsų „Vargo mokykla“, o gal net Maironio eilutė: „Paimsim arklą, knygą, lyrą...“ „Valstiečių

parodos“ pastatų išorė taip pat liudijo sunkų gyvenimą kaime. Kai skersai upės etnografijos paroda buvo įrengta prašmatniuose pastatuose, „Valstiečių parodos“ salės buvo pastatytos šiaudinių trobų forma, kuo mažiau pagražintos, kad per teiktų lankytojų išpūdį valstiečių skurdo. Įėjus pro parodos vartus, lankytojas įžengė į trijų trobelių rikiuotę. Dvi buvo normalaus dydžio, įrengtos kaip mokyklos, kuriose buvo išdėstytos fotografijos, mokinių darbai ir kiti pavzdžiai raštingumo projekto pasiekimo. Pagrindinė troba buvo daug kartų didesnė ir veikė kaip meno parodos ir susirinkimų salė.

Pagrindinės trobos meno paroda įrodė žymiausių skirtumą tarp „Valstiečių parodos“ ir pagrindinės etnografijos ir regiono parodos. Etnografijos ir regionų parodoje etnografiniai objektai buvo laikomi atskirai nuo regionų „aukšto“ meno ir pramonės produktų. „Valstiečių parodoje“ pagrindinėje troboje buvo įrengta modernios dailės paroda ir valstiečių rankdarbių ir baldų rinkinys. Organizatoriai jautė, kad tradiciniai rankdarbiai turėjo būti lygiai vertinami su moderniais meno kūriniiais, kurie taip pat itaigauti liaudies gyvenimu, tautosakos ir rankdarbių. Šio laikotarpio menininkų ieškojimas estetinio įkvėpimo valstie-

čių tradiciniuose rankdarbiuose buvo pirmas kartas Italijos kultūrinėje istorijoje, kad liaudies kultūra buvo vertinama lygiai greičiau su „aukštąja kultūra“. Šis judėjimas įrodė igyvendinimą kito demokratiško principo; tai yra pozityvus įvertinimas įvairių piliečių grupių išminties ir kūrybingumo. Toks pripažinimas atskleidžia galimybes įvairiom būduomenės grupėms daryti įnašą į bendrą kultūrą.

Nors ši paroda buvo laikoma prišininusi bendrai etnografijos parodai, organizatoriai vengė polemikos, tikėdami, kad užteko pristatyti savo darbą mokyklose ir valstiečių sunkų gyvenimą, norint patraukti publikos dėmesį. Jie pakvietė Italijos karalių ir karalienę atidaryti „Valstiečių parodą“ ir stengėsi netrukdyti bendrai šventei. Matome, kad šiuo būdu jiems pasisekė atkreipti dėmesį į beraščių problemą tarp valstiečių, nes valdžia greit po to perėmė finansavimą ir tvarkymą tarybos mokyklų.

Baigiant, norėčiau pakartoti pagrindines mintis. Bendra etnografijos ir regionų paroda ir „Valstiečių paroda“ igyvendina dvi minis, kurios turėjo gilią pasekmę Italijos valstybiniam ir kultūriniam identitetui. Bekuriant vieną valstybę iš penkiolikos skirtingų rajonų, kiekvieno su savo ypatingu istoriniu gyvenimu ir tradicijomis, buvo svarbu surasti suvienijimo principą. Etnografijos parodoje matyti ugdymas italuose supratimo, kad regionai yra skirtingi viens nuo kito ir taip pat vertinigi dalyviai valstybinėje visumoje. Tie, kurie dabartinę Italiją pažįsta, atpažins tos minties lie-

Etnografijos parodos 1911 metais Romoje skelbimas.

kanas kasdieniniame gyvenime, ypač regioninio maisto ruošoje. Nors įvairių regionų italai dabar panašiai rengia ir gyvena ir net panašiai kalba, dabar, kada mokslas ir televizija yra išlyginę tarmių skirtumus, jie vis tiek gana įvairiai ruošia maistą. Su dideliu pasididžiavimu jie išsaugo savo regiono kulinarines gėrybes ir įvertina kitų regionų skanumų-

nus, kaip dalį viso krašto idomumo ir grožio.

Kitas demokratinės valstybės bruožas slypi „Valstiečių parodoje“. Ankstyvoje Italijos valstybės istorijoje buvo labai svarbu įtraukti kuo didesnį skaičių žmonių į piliečių bendruomenę, kad nebūtų vien tikslai pasiturinčių valdžia. Krašte, kuriame

(Nukelta į 3 psl.)

Mėta Landytė

ŠAMONĖS UPELIS ŠV. JONŲ VARPINĖJE

Seni raktai žvangėjo jo rankoje, kol mes tyliai ir pagarbiai sekėme bokšto sargą iš paskos. Su stipriju akcentu jis dar kartą paklausė: — Ar tikrai nebijote aukščio? — ir sau nusišypsavo. Vienas raktas tik blykstelėjo saulėje, ir medinės durys pamažu atsivėrė.

Iš savo dėstytojos, kur mūsų užsieniečių grupei suorganizavo šią išskyla, girdėjau, kad Vilniaus Šv. Jonų varpinės sargas jau ilgai keliauja varpinėje ir nuo jos — nebeatskiriamas. Pražengusi pro duris ir pajutusi šaltą praeities vėjelį, pamaciau, kad varpinės vidus — svetimas, dvelkiantis senais laikais, jausmais. Pažiūrėjusi į varpinės sargą, pamaciau, kad jis taip pat moderniam pasauliui netinka. Vilniaus margose gatvelėse jis atrodė pilkas ir paniūręs, taip, kaip varpinės vidus — apleistas, nemylimas.

Bet, vos jam įėjus pro duris, sarge pamačiau nuostabų pasikeitimą. Kur anksčiau buvo nedrąsūs judesiai — dabar miklumas, kur anksčiau rūpestio raukšlės — akyse blizgesys. Buvo matyti, kad šis žmogelis tikrai varpinės vaiduoklis, numalšinantis savo ilgęsi tik čionai, tarp byrančių plytų sienų, tarp tamsių, voratinklaidis aplipusių kampelių, tarp jau pūvančių rąstų, išlaikančių visą bokšto svorį.

Kai bokšto durys į lauką užsidarė, jaučiau, kad mūsų grupelė nuo pasaulio jau atskirta. Pasirodė, kad tarp šių praeities sienų turėjime pasilikti tol, kol mūsų gidas — senos varpinės vaiduoklių karalaitis — pajus norą mus vėl išleisti. Jausmai paastrėjo, širdys pradėjo smarkiau plakti, ir kelionė prasidėjo.

Iš pradžių reikėjo saugotis žemų lubų ir išsikišusių lentų. Ėjome pasilenkę. Pagalvojau — kas laikėsi už šių dulketų sienų prieš mane? Kas čia pasiremdavo, kad pusiausvyros neprastų? Kas čia eidavo, galvą nuleidęs, ne vien iš reikalo, bet ir iš pagarbos Šv. Jonų bokštui, pačiam aukščiausiam pastatui visame Vilniaus senamiestyje?

Dar būdama apatiroje neišsivaizdavau ką tai gali reikšti — Vilniaus aukščiausias pastatas. Negalvojau apie aukštį. Kreipiau dėmesį tik į laiptus, sukalvus iš dabar jau senų ir girgždančių lentų; viena virš kitos, virš antros.

Kažkam danguje dėkoju, kad laiptai ėjo bent sraigtu į viršų, nes pro plyšius lentose buvo matyti tik aukštas žemiau mūsų. Bet laiptinė užėmė tik vieną mažą kampelį visos varpinės. Visur kitur — tuščia, ir, tvirtai suspaudusi rankomis turėklą, mačiau, kad tuštuma tęsiasi ne vien tiesiai priešais mane, bet ir žemyn, ir net aukštyn. Kiek mums dar reikės lipti? Varpinės sargo tvirtį, bet minkštį žingsniai suteikė mums pasitikėjimą. Jis žinojo, kad jo bokštas mūsų neapgaus, nenuvils. Kad senos girgždančios lentos neilūs, kaip kad neilūs ir visiem tūkstančiam žmonių, kurie lipo viršun prieš jį ir prieš mus. Jis žinojo, kad mes pasieksime viršų.

Ir tikrai, paskutinius laiptus nugalėję ir iš tamsios laiptinės išsikapstę, mes vėl išvydome šviesos pasaulį. Laikiniai apakę, iš karto nesuigaudėme, kaip aukštai iš tikro esame. Kai pamaciau, kad Vilniaus gatvelės, kurioms visai neseniai ėjau, septyniolika metrų žemiau mūsų, iš karto nepatikėjau, susimaišiau. Pasi-jutau kaip paukštis. Nel! Daugiau negu paukštis, nes paukščiai skrido žemiau mūsų! Aš buvau pasaulio viršūnėje!

Netruko ilgai ekstazei aprimti — vėl sugrįžau į realybę. Bet negalėjau atsikratyti keisto noro perlpti per tvorėlę, skiriančią mane nuo tuščios erdvės, ir šokti... Atrodė, tikrai pasieksiu universiteto raudoną stogą. Tai — tik mažas šuolis. Staiga prisiminiau a.a. Vaidotą Daunį, kuris prieš kelias dienas tragiškai žuvo. Girdėjau, kad jis krito iš 400 metrų aukščio. O aš dabar tik 70 metrų virš žemės, ir tai atrodo fantastiškai aukštai. Rodos, tikrai praeitų nors minutė kol pasiekčiau grindinį, ant kurio žmonės kaip skruzdės taip skubiai vaikščioja pirmyn, atgal. Ką spėčiau pagalvoti? Apie gyvenimą nuspręsti? Ar žinočiau, kad tai — galas? O gal pradžia?

Man net šurpas perėjo per kūną ir delnai sudrėko. Pagalvojau, jei reiktų pakibus ore vien už turėklą laikytis, neišsilaikytiau. Rankos per slidžius instinktyviai pasitraukiau nuo tvorėlės arčiau prie varpinės šurkščios sienos. Bet nenusiraminau. Pradėjau galvoti apie žmones, kurie šią varpinę kadaise statė.

Tai buvo prieš visą šiuolaikinę technologiją. Kaip jie tada sugebėjo į tokį aukštį nekreipti dėmesio ir pakibę virš prarajos plakti plaktukais, tepti baltus dažus, krauti plytas? Kiek žmonių turėjo žūti, kad šita galinga varpinė iškeltų savo galvą virš Vilniaus senamiestio ir savo varpais sugaustų? Truputį ironiška, kad aukos dirbo veltui. Dabar varpinėje kybo tik vienišas išlikęs varpas, kuris skamba kartą į metus — paskelbti naujus mokslo metus universitete. Varpinės tikras tikslas — dirbti antena užsieniečių kompanijai. Susirangiusios vielos ir blizgantys metalo gabalai varpinės viršūnėje liudija, kad senienom moderniam pasaulyje nebeliko pagarbos. Bet ką padarysi. Tokie laikai.

Man besvajojant, mūsų gidas-vaiduoklis pradėjo savo monologą, savo širdies atsivėrimą svečiams, kurie tikriausiai tik retai turi progos savo varpine pasididžiuoti. Jis buvo patenkintas kiekvienu mūsų suspigimu, nustebimu.

Kaip mažas vaikas su nauju žaislu, jis gerte gerė kiekvieną mūsų pagyrimą jo viešpatijos, jo bokšto ir vaizdo. Turiu prisipažinti, kad vaizdas tikrai buvo nuostabus. Iš gido dar sužinojome nemažai detalių, kurios mus galutinai įtikino, kad mes neapsirinkame, manydami, kad vaizdas, kurį matome — ypatingas. Sužinojome, kad vien iš vakarinės pusės matyti keturiolika bažnyčių. Jei turi geras akis, gali jų, kai grybu, po lietaus, net daugiau pastebėti.

O pastebėti yra daug Vilniaus senamiestyje. Nustebau, pamąčiusi, kiek yra įvairių vietelių Vilniuje. Ten, kur Stiklių restoranų tinklas perima Gaono ir Stiklių gatves, jau tvarkinga, jau matyti, kad rajonas pavydėtinas. Prancūzų ambasada prisideda prie vaizdo, pasigirdama savo šviesiais, akį patraukiančiais dažais — melsva, rausva, geltona. Bet į kairę nuo Rotušės, dar vis netvarka. Namai stovi su įlūžusiais stogais, gatvės purvinos, sienos nedažytos. Net žemiau, nors šalia pres-

tižinės Pilies gatvės, netvarkinga. Pakelusi akis, susidūriau su Gedimino bokštu. O bokštas stovi ant kalno... Pagalvojau — mūsų grupelėje tikrai alpinistai, dievaičiai, kad iš tokio aukščio sugebame stebėti kitus — žemeinius — kūrinius.

Savo žvilgsnio nekėliau toliau. Nebuvo noro matyti Vilniaus naujų rajonų skruzdėlynus, kuriuose žmonės susigrūdę neturi nei kur medžio šėšėlyje pailsėti, nei kur savo vaikams leisti saugiai pažaisti. Kada ateis laikai, kai kaip kitose Vakarų šalyse, kiekviena šeima turės savo nuosavą, nors nedidelį namelį? Savo rūtų ir mėtų darželį, apsupatą baltais nudažyta tvorele? Kada tokia laimė bus žmonėms suteikta? Tada visų daugiaaukščių cementinių baisybų jau nebus. Jos liks tik senelių prisiminimuose, bloguose sapnuose.

O iš pietų pusės — Neries upė. Didelis Vilniaus pasididžiavimas. Net negalima kojos įkelti, piršto pamirkyti, kad nuo tykujančių pavojų kažkurios ktnos dalies nepasigestim. Ne tik užterštas vanduo, bet ir plūduriojančios tušti alaus buteliai, popiergaliai, senos kėdės, sofos, kažkokios neaiškos putos. Ko tik nori. Stebėtina, net žuvų yra, kurios žvejų pagautos, greičiau juos paguldys ligoninėje, nei leis jiems socialiai prisivalgius su žmonom prie televizoriaus pasėdėti.

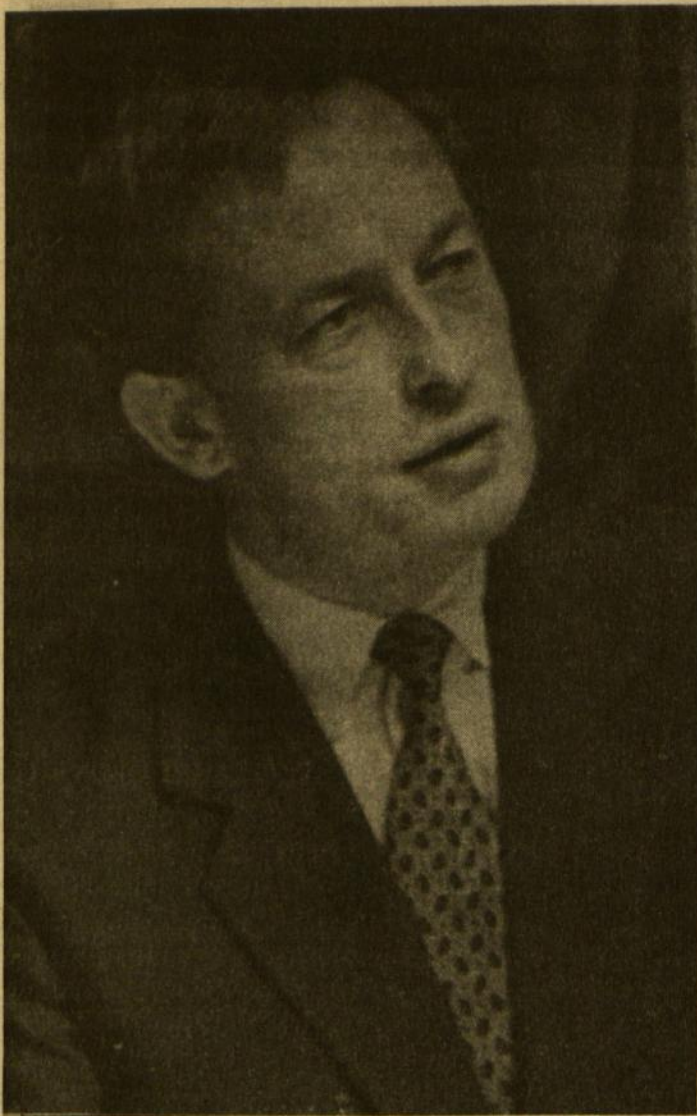
Pagauta tamsių minčių, pajutau, kad darosi šalta. Vien su trumpom kelnėmis ir marškinėliais apsirangusi, nejutau šalčio gatvės. Bet čia, varpinės viršūnėje, vėjas negailestingas. Nekantravau nusileisti, užsukti į kavinę šiltos arbatos išgerti. Greitai kiti irgi pajuto nemalonumą, ir visi kartu patraukėme žemyn. Pakeliui mūsų vaiduoklis parodė mums savo paskutinį pasididžiavimą — turėklą chuliganiuko įbraižytą vardą ir metus. Nebūčiau atkreipusi dėmesio, jei nebūčiau pamąčiusi, kad metai — 1907-ieji. Nusišypsodami pagalvojau — senoji karta iš tikro nė kiek nesiskiria nuo mūsų moderniosios. Visi bandomė save įamžinti, savo pėdsakus šiame pasaulyje palikti, kad, ateičiai pasibeldus į duris, nebūtumėme pamiršti. Visi kompiuteriai, technologija, mūsų moderni kevalai negali pakeisti vienos bendros žmogaus savybės — norą šiame pasaulyje palikti ką nors savo.

Pajutusi ryšį su praeitimi, nostalgikai perbraukiau ranką per sugadintą turėklą ir nusileidau žemyn. Išėjusi pro varpinės duris ir patekusi vėl į universiteto pažįstamą kiemą, pakėliau savo galvą atsisveikinti su senuoju bokštu ir jame kažkur klaidžiojančiu vaiduokliu. Abu vėl pasiliko vieniši, nemylimi, kol aš su draugais nuėjau savo kelias į kasdienybės pasaulį.

Vilniaus senamiestio panorama ir Šv. Jonų fasadas (18 amžiaus, architektas J. K. Glaubickas). Antano Sutkaus nuotrauka

Kornelijus Platelis

Kornelijus Platelis

Vytauto Maželio nuotrauka

VIRŠ DEBESŲ

kaipgi būsi be dievo? — taria nusisaukdamas kojas
čiupinėdamas pritrintas pūslės, pergalvodamas viską iš naujo
ir iš pat ryto prasideda dievo ieškojimas

Vytautas Bložė, „Dievo ieškojimas“ (Žemės gėlėse)

O aš skridau lėktuvu iš Vilniaus į Varšuvą
Virš debesų, gerokai virš debesų, Vytautai,
Ir jokio dievo ten nemačiau taip pat.
Vien tik baltos pūkinės duknos,
Po kuriom kuičias tie tavo dievo ieškotojai.
(Stiuardesė atnešė vyno, paskui — alaus.)
Tad praskrisdamas virš jų varganų sklypelių,
Daviau telegramą iš viršaus, klausdamas: kokio dievo
Čia jums pažiūrėti? Esu aukštai,
Turiu truputėlį laiko... Ir jie man atsakė: tokio ir tokio.
Ir kadangi, kaip jau minėjau, nebuvo ten jokio,
Prisiminiau raštus su painiausiais reikšmių akligatviais,
[kvėptus Dievo teiginius ir perskaitytas istorijas,
Laimingus sutapimus, atsirandančius
Kai ką pamirštant, kai ko nepastebint,
Nelaimingus pateisinimus, kylančius iš laimingo
Dievo artumo jutimo, iš žaibiškų epifanijų...
Mano sąmonėje anapus pūkinio veidrodžio
Ir vyno plėvelės kuitėsi šventos istorijos,
Ir visos kitos istorijos — neišvengiama jų tąsa —
Pasaulio kerštas dievui, pasigivėšusiam jo linijinio laiko
Ir jos tikslios, santykinės, plokščios, labai ribotos tiesos,
Plūdo dievo vardu pralietas kraujas
Ir dievo kraujas iš išžudytų tautų,
Liejos pateisinantys kalbėjimai, žiojėjo pateisinimo
Poreikiai, ir palaipsniui Dievui klausimas tapo
toks svarbus,
Jog aš, pamiršęs plėvelę (ten viso labo — Bakhas,
Visi ji gerai pažįstame), pradėjau po sėdyne
Graibytis, ištraukiau pripučiamą gelbėjimosi liemenę
(Be oro), iščiupinėjau siūles, patikrinau kišeneles,
Ir kai lėktuvas, pradėjęs leistis, perplėšė storą
Pūkinę antklodę, tyliai ėmiau deklamuoti jau nebe eiles,
O poterius, šiaip sau, iš įpratimo, iš niekur
Nieko.

TAPYTOJO IŠPAŽINTIS

Mano dirbtuvės langas niūrokai žvelgia į jūrą
Ir į užpakalinį Mergelės Marijos fasadą —
Navos skliauto viršų, po imantrių stogelių,
Panašiu į baldakimą, smiltaininis Kristus,
Laiminantis mane pakelta dešine,
O žemiau — bronzinis liūtas.
Toks eksterjeras kas dieną atremia mano žvilgsnį.

Esu vyresnysis rūmų dailininkas.
Tapau medžioklės ir meilės scenas,
Kurios maždaug atitinka viską, kas vyksta
Manyje (galbūt atspindi ir nuodėmes,
Nors niekam nieko išpareigojęs nesu, o sau...
Pats sėkmingai kol kas prisitaikau pažiūras prie troškimų,
Pasiteisinu ar pamirštu, arba tyliai išveriu gėdos ir siaubo gūsi,
Siaubiantį sąmonę). Šiaip ar taip, Kristus atleidžia ir laimina,
Liūtas laukia, Mergelė banguoja jūras.
Gyvenimas kupinas formų, vaizduotė — mirties ženklų.
Ji nuolat kažkuo užpildo apčiuopiamus daiktus.
Ties kranto riba kasdien sutinku šešėlį
Savo, jis vartosi tarp žuvėdrų ir varnų,
Gyvai diskutuojančių apie stichijų maistą.
Nuo manęs nusigrižo katedros, atsigrižo jūros.
Ar šis akmeninis keltas pakels dar inkarą?
Guminė valtelė štai laukia.
Aš tapau tik gyvybės pavidalus,
Bet mirtis dvelkia nuo sumedžioto laimikio
Ir meilės išsekintų kūnų. Toldamas
Nuo kranto, žvelgiu į iškeltą ranką
Saltų vandenų fone.

NIEKADA NEVĖLU PAŽVELGTI PRO LANGĄ

... nes kaip Adomas praminė kiekvieną gyvą esybę
tas ir yra jos vardas. Pr. 2, 19.

Štai šiandien pažvelgiau ir sužinojau,
Kur žiemojo balti kopūstiniai drugiai
(Snaigių pavidaluos, jeigu kam idomu), išvydau,
Kad sodai seniai jau nusnigo, daržely
Išsiskleidė pinavijos, varnėnų jaunikliai
Nerangiai bando skraidyti. (Nors mūsų sklypeliai
Graziai aptverti, ir išaldyti popierių ledkalniuos,
Bet drugiai kaip visi lauku
Gyvučiai, oro paukščiai, atrodo,
Bus kitaip susiskirstę
Šią juosę sulipusią žemę,
Kol mano smegenys perdirbinėjo antrines žaliavas.)
Ir čia pat buvau priverstas vėl sumišti:
Ir tu, Brutai, patyręs tiek nuostabių dalyku,
Tuojau imiesi vardinti, savintis, žudyti ir kurti
Antrinę gyvybę, kaišyti gėlėm nebegyva pojūčių
Sumeluoto vaizdo paukštapalaiki,
Motinos Gamtos išmestą iš lizdelio,
Ir tu dristi atsinešti
Skaistų bevardžių pasaulį į savo širdį,
Pridvisiusią pasauležiūrą, nuomonių, ideologijų,
Išgert kalnę ir užmaršti... Ir po to vėl ieškoti
Tos pačios, kažkada susapnuotos galios,
Krintančios aukso lietum ir kylančios syvais,
Ir ją mėginti nukreipti į šį gėdingą
Vardų, troškimų, iliuzijų kratinį,
Kurį vadini tikrove!

Mano siela kaip tas kopūstinis drugys ar paukštis
Yra savo sklypą atsidalinusi nuo kitų sparnuotųjų
Ir tarsi nemano brautis į jų valdas, apsimesdama,
Kad ir savo sliekai neišgaudyti, Uroborai nesulesti.
(Tas negyvas varnėnas galėjo būti vėl
Mano kalbą kūręsio protėvio.)
Tačiau ji skečia sparnus ir ketina aprėpti lig šiol
Neregėtas erdves. Tai jos įgimtas gestas.
O pasekmės pina dangų plieniniais virbais,
Išraiškos speigas išaldo pavidalų atspindžius.
Pinavijos pražydo, varnėnai bando skraidyti...
Niekada mes nebūsime vienos
Prigimtės, mūs pasauliai nesusivienys.
Vardas suplėšo standžią tikrovės tylą
Ir nežinojimas atveria mano lūpos.

NEATSPINDĖTAS PASAULIS

Sėdi už stalo, arba geri, Tylu.
Baltas drugys virš bekvapių darželio gėlių.
Šoka tarytum be tikslo. Išreikšti bandai
Skaistų pasaulį, tau šypsantį nekaltau,
Sėdi, birbyne puti ir mąstai apie viską,
Nieko spalvom tavo rožiniai mąstymai tviška...
Bet išiveržia staiga į jaukumą ši reikalai,
Ima kutenti padus daugybės kelių galai,
Rinktis ir veikti tenka, kažko netesėti, klysti
(Niekur nedingsta ir tavo poetiška tinginystė),
Yra tylą, ir jau stacias arbatą geri
Kirminu virtęs drugys graužia galvą, kuri
Sukopūstėti jau spėjo. „Pasaulis“, deja,
Neatspindėtas ištrypsta sąmonės sūtemoje.

Valkata studentas pasakoja Jurgio Kunčino romanas „Glisono kilpa“

PETRAS MELNIKAS

Jau pačioj knygos pradžioj žodis „romanas“ Jurgio Kunčino anti-herojui Jarui „kėlė blogą nuotaiką“. Ir skaitytojui atrodo, kad jo knyga *Glisono kilpa* (1992, Nemunas) yra labai jau įvairių atsitikimų ir grynų fantazijos „rinkinys“. Girtuoklis joje pasakoja savo draugui, pabėrdamas daug liumpeno, tinginio valkatos iškalbingumo ir savotiškos išminties. Bet kaip iš tokio žemai puolusio žmogaus viską imsi už gryną pinigą? Jei jis bevalis, girtuoklis, nepajėgia sau net duonos kasnui, kampeliu — pastogę pasirūpinti?

O vis dėlto egzilės skaitytojui yra romane lyg panašumo į tremtinio patirtį. Tik čia „tremtis“ ir valkatavimas vyksta sovietijoje, 1963-1970 metais Lietuvoje, tarybiniam universitetui ir to meto gyvenime.

Šiame idomiame romane yra ir vertingos politinės medžiagos apie Vilniaus studentus 1963 metais. Romano pradžioj bendrabuty aktyvistai Petras ir Jonas persekioja studentus, ieško uždraustų knygų, atsišaukimų lapelių.

Bendrabuty buvo baimė būti užkluptam. Tikrino net po čiuziniu. Bet studentai lankė visas paskaitas, „tupėdavo skaityklose“. Vadinamą „Baukščių akių“ jų tarpe buvo labai daug.

„Tautinė kančia“ prasi-verždavo tik bendrabučio virtuvėj literatūros vakaruose. Kartą pagavo su atsišaukimų lapeliais ir išmetė iš Almae Matris gražią merginą (p. 25). Aktyvistai gaudė ir girtuoklius per literatūros vakarus, gal ir laiškų atplėsdavo.

Studentai skaitė „dekadentus ar egalių pūvančius poetus“. Išiveržė aktyvistai kartą į literatūros vakarą ir risčia varė į rinkimų būstinę balsuoti už komunistus ir nepartinius kandidatus. Grasinio stipendiją nutraukti. O merginos turėjo ir savo „tvarkdarių“.

Aktyvistai sekė visų darbus, juodžiausius nacionalizmo šunkelius“, net stebėjo, kas perdėtai

susižavėjęs Holivudu. Aktyvistai buvo politinė ir moralės policija kartu.

Kai studijos Jaro netraukė, ji domino pasaulis, norėjo klajoti mieste ir Sibiro gatvėj lankyt Vilniaus intelektualų užėiga, kūrybos vakarus, kur papuola į KGB bylą. Juo susidomi ir tardo Nevedomskis, bet paleidžia.

Tardyta dėl jo redaguoto, bet neišėjusio laikraščio, Jaras ir paleistas jaučia, lyg kiekvienas sutiktas žmogus žino, kad turėjo reikalą su mėlynosiūliais. Pasivogęs valtį, iškeldauja Nemuną.

Tik antroj daly parodoma, kas yra ta Glisono kilpa.

Valkata studentas Jaras sutinka rudaplaukę, paslaptingą Agnietę. Po to, knyga pasidaro lyg misterija ir klidesiu, jis sapnuoja drakoniukus ir Aitvarą, duodamas Aitvaro 255 metų istoriją. Šios idomos haliucinacijos jam ateina dėl to, kad jį gydo pas Agnės tėvą Šemą nuo girtuokliavimo kažkokiu Glisono kilpos metodu.

Duoda jam kažkokio gėralo, be kurio beveik negali gyventi. Ir kiek apgydžius, Šema sako Jarui: „Ji [Agnė] tave susirado, parsivedė kaip teliuką, pasiguldė“. Ir prašo Jarą likti čia, miškuose, nes Agnė jo norinti, t.y. pasigrobia savo dukrai vyrą ir slepia jį miškuose nuo visų ir nuo sovietinės valdžios.

Gyvenimas Šemos namuose yra idomiausia (originaliausia) idėja. Jaras beveik susitaiko su savo likimu, bet kartą, grįžtant su Agne iš rajono miestelio, jie randa Šemos namą sudegusį ir eina gyvent pas Šemos degindari.

Kai miršta Šema, atrodo, dar viskas įtikima, bet po to lyg prasideda absurdiškas gyvenimas, chaosas, lyg autorius sau leidžia fantazuoti, kiek tik užsi-geidžia.

Štai vienas nepažįstamas bare Jarui sako, kad KGB jam „siunčia linkėjimų“. Jaras baisiai išsigąsta. Bet nepažįstamasis šalia jo vis gėrė ir gėrė, ir krito negyvas! Tokių staigmenų dabar jau daug

romane. Pavyzdžiui, Jaras užklumpa Agnė su mechanizatorium ir staiga isimylį į ją pašėlusiai, rašo net eiles ir noveles.

Keistas turtuolis Kepsnys su Ofelija dailiai aprenigia Jarą, veda pas premjerą Vilniuje ir jo prašo, kad padėtų išleisti Jaro knygą. Vykstama į Rašytojų sąjungą tartis. Bet, kai Kepsnys atsisako toliau padėti, Jaro knygą išleidžiama kaip vertimas iš flamandų kalbos ir kita pavarde. Čia autorius — pasakorius fantazuoja be ribų.

Fantazuojama iki pat knygos galo. Jaras gyvena skurdžiai, nakvoja šiluminėje trasoje ir jį ten randa seklys. Vadinasi, blogai Jarui. Nel Jis netyčiom užmuša sekly ir bėga išsigandęs slapstytis.

Štai jis susipažįsta su mergina Čikaga, gyvendamas kažkokio botaniko naujame name. Ši prasi-gėrusi studentė kartą išeina ir dingsta, turbūt mirtinai suva-žinėta. Net žuvautojams nėra ramybės, jų spinningas kartą užklūva už... aišku, už nugarimz-dusio lavono.

Juokai juokais, bet tokios staigmenos lydi šį valkatos studento romaną. Kartais jos ir lyg kartojasi. Tačiau autorius griebiasi už Jorge Luiso Borges citatos: „Ir nėra geresnės paguodos už mintį, kad visas nelaimės žmogus pasirenka pats“.

Taip sakant, skaitytojai, nesi-stebėk, kad tų staigmenų tiek daug, tiek daug nuotykių ir juodų nelaimių išgyvena Jeronimas Jaras. Šias visas nelaimes Jaras, nepataisomas latras, „pasirenka pats“.

„Man rodos“, rašoma knygos epilogė, „kad kiekvieną ar kone kiekvieną siužetą galima pavers-ti muilo opera, nesuvaldomu žodžių srautu, organizuotu moderniu tekstu arba priešingai — visai nemoderniškai, moraliu ir nuobodoku sąžiningu rašiniu“ (p. 308).

Iš šių trijų, keturių galimybių atrodo artimesnis būtų modernus, nesuvaldomas žodžių srautas.

„Valstiečių parodos“ 1911 metais Romoje skelbimas — vaizduojama atversta knyga ant arklo.

Etnografija Romos parodoje

(Atkelta iš 2 psl.)

yra aštri nelygybė tarp eko-nominių ir mokslo sąlygų, žūt-būtina, kad pasiturinčių tarpe būtų žmonių, kurie rūpintųsi piliečių ugdymu. „Valstiečių paroda“ įrodo, kiek to laiko inteli-

gentams Italijoje rūpėjo ši pro-blema ir kiek gero maža grupė žmonių gali atlikti. Faktas, kad parodoje kaimo kultūra buvo pri-statyta kaip lygiavertė su domi-nuojančia miesto kultūra, plėtė tikėjimą, kad galima laukti kūry-

bingumo įnašo iš visų piliečių sluoksnių.

NUORODOS

1 Enzo Forcella. „Roma 1911: quadri di una esposizione“. Roma 1911. Redaguota Gianna Piantoni. Roma De Luca, 1980. Pp. 27-38.
2 Giovanni Cena. *Pensieri e frammenti inediti*. Torino: np., 1929.

Čiurlionio vakarai Boston'e

RIMA MARIJA
GIRNIUVIENĖ

Pirmas lapkričio savaitgalis ne-pašyktėjo Boston'o lietuviškai visuomenei kultūrinių renginių. Jau nekalbant apie kasmetinius Lietuvių piliečių klubo „šurum burum“ bei lietuvių parapijos „bazarus“, kultūros gurmanai taip pat turėjo likti patenkinti — šeštadienio ir sekmadienio vakarai buvo paskirti Lietuvos di-džiam menininkui, dailininkui ir kompozitoriui Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui. Šiais metais sukanka 120 metų nuo jo gimimo. Jungtinių Tautų organizacijoje UNESCO paskelbė 1995 metus Tarptautiniais Čiurlionio metais.

Boston'o lietuviai gražiai atidavė savo kultūrinę duoklę tam įvykiui paminėti. Ta proga šeštadienį, lapkričio 4 dieną, South Boston Lietuvių piliečių klubo rūsyje vėl buvo atgaivinti kultūriniai subatvakariai, Lietuvių tautininkų Boston'o skyriaus padalinio renginys. Romas Veitas susirinkusiems pristatė vakaro prelegentus — dailininkę Aleksandrą Kašubienę, dr. Stasį Goštautą, Milda Bakšytę-Richardson, Birutę Vaičiūrgytę-Šležiene, dr. Felix Roziner — bei vakaro programą.

Vakara sudarė kelios dalys. Pirmoji — dailininkės Aleksandros Kašubienės paskaita „Čiurlionis plastinio meno kontekste“. Pristatydamos Aleksandrą Kašubienę, dr. Stasys Goštautas kalbėjo: „Tarp mūsų dailininkų ir meno teoretikų niekas negali prilygti Aleksandrai Kašubienei. Ir nors jos vardas nėra dažnai minimas nei išievyjos, nei Lietuvos spaudoje, jos talentas veržiasi į mokslinį meno supratimą, kuris pasireiškia jos raštuose ir dar daugiau jos dinamiškoje „erdvės buveinėse“ (Living environments). Ji suruošė šešias individualias tarptautinio masto parodas, septynias instaliacijas iš medžiagos muziejuose ir valstybiniuose pastatuose, dešimt instaliacijų su plytomis, marmuru, granitu. Apie dailininkę Aleksandrą Kašubienę rašė *The New York Times*, *The New Yorker*, architektūriniai ir dailės žurnalai“.

„Per pastarąjį penkmetį pasirodė trys svarbios studijos apie M. K. Čiurlionį už Lietuvos ribų: viena yra Felix Roziner knyga rusų kalba (1993), kita — Vladimir M. Fedotov 'Polyphony in the Paintings of M. K. Čiurlionis' (*Leonarda*, vol. 28, no. 1, 53-56, 1995) ir trečioji — tai Aleksandros Kašubienės tekstas. Kai atrodo, kad jau viskas apie mūsų dailininką yra išsakyta, visi trys tekstai pristato Čiurlionį iš visai naujos mokslinės perspektyvos“.

Kai kurios mintys iš dailininkės Aleksandros Kašubienės paskaitos „Čiurlionis plastinio meno kontekste“:

„Pirmiausia aš turėčiau pasakyti, iš kokio taško bandysiu žvelgti į Čiurlionį. Tam yra kelios priežastys. Viena jų — kad Čiurlionį bandoma padary-

Knygos „Čiurlionis: Painter and Composer“ redaktoriai dr. Stasys Goštautas ir Birutė Vaičiūrgytė-Šležiene. R. Šležo nuotrauka

ti modernistų ir moderniojo meno tėvu. Antra — kad jis taip leidžiasi interpretuojamas, jog iš tikrųjų nėra jokio išeities taško, iš kurio būtų galima pradėti žiūrėti į Čiurlionį iš meninių sąvokų ir koncepcijų pusės. Kaip šios paskaitos pagrindą aš paėmiau meno elementus, kurių yra penki pagrindiniai — per visą pasaulį, per visas tautas, per visus menus. Pagrindiniai — su kuriais visų šimtmečių menininkai dirbo. Tai yra linija, masė, spalva, plokštuma ir erdvė. Žiūrint į Čiurlionį iš meno elementų panaudojimo pusės, atrandamas išeities taškas, pagal kurį Čiurlionį galima įdėti į kitų meno epochų situaciją“.

„Dabar — kas iš tikrųjų yra 'abstraktus menas', t.y. kada menas pasidaro abstraktas? Ne tada, kada mes neatpažįstame, kas tenai yra padaryta, kad ten yra tik spalvos ir t.t., bet tada, kai, sakykime, yra dvi spalvos, ir dailininkas dabar dirba tikrai su spalvų energija ir spalvų jėgomis — žalia šalia raudonos, dar trečią įvesdamas, ketvirtą įvesdamas... Kai tų masių, tų plėmų didumas pradeda tarp savęs kalbėtis, visiškai iškrenta gamta. Taip pat ir su linija: jeigu paimsime Mondrian'ą, kuris visiškai, absoliučiai į gamtą nežiūrėdamas pradėjo dirbti tik-tai su linijomis. Taip yra ir kai kuriuose piešiniuose: yra linijų svoriai, linijų kryptys, linijų santykiai — tai nieko bendro neturi su bet koku atpažįstamu objektu, arba gamtoje esančiu objektu. Tas pats yra ir su plokštuma, tas pats ir su masėmis skulptūroje. Į formų ir masių santykį, jas balansuojant, įeina visiškai naujo pobūdžio gyvybė, visiškai atskirta nuo gamtos. Tuo tarpu ji taip pat yra viena iš jėgų, kuri egzistuoja gamtoje. Taigi modernizmas, modernus menas yra išėmęs tas vaizdavimo priemones iš bet kokio atpažįstamo objekto.“

Ir per tai jis pasidaro abstraktus. Tai iš šito taško bandysiu pažiūrėti į Čiurlionį“.

„Įnešu dar vieną elementą: kada dailininkai per visas kitas epochas yra dirbę su atpažįstamais objektais — žmogaus kūnu, architektūra, gamta, perspektyvomis, su kuo tik nenori, yra mastai, pagal kuriuos žiūrovai gali spręsti: čia nepanašu, patinka, nepatinka. Taigi yra jau tam tikras matas, pagal kurį galima žiūrėti į darbą. Dirbant tikrai su meno priemonių panaudojimo reikškiniais, tokių matų nebėra; palieka tikrai paties individo pajautimas — kaip jisai svarsto šita jėgų santykį. Ir čia Čiurlionis tokiu būdu ir įneša save — jisai tuo būdu atitolsta nuo gamtos ir atskleidžia savo pasaulį“.

Turiu pažymėti, kad per šią savo paskaitą dailininkė Aleksandra Kašubienė daugeliui mūsų parodė visiškai naują ir gana netikėtą Čiurlionį — kuris buvo gerokai skirtingas nuo to, kaip jis yra suvokiamas tradicinėje lietuviškoje meno istorijoje, kurioje teigiama, kad jo kūryboje svarbiausia mintis ir spalva (jei ne svarbiausia, tai bent labai svarbu). Paskaitininkė tarsi išdalijo dalimis Čiurlionio kūrybinį procesą ir parodė, kad eksperimentuojant su kūrybos priemonėmis sukurtas kūrinys, tarsi sukūrus jūroje, igauna galią, pajėgiančią įtraukti patį dailininką gelmėn... Ir tuomet reikia piešinyje pasodinti kokį nors realų daiktą — pavyzdžiui, medelį, kad sustabdytų šį gilumon traukimo procesą.

Po Aleksandros Kašubienės paskaitos kalbėjo Milda Bakšytė-Richardson (architektūros istorijos daktarantė), į anglų kalbą išvertusi V. Sabaliausko knygą *Mes, baltai (We, the Balts)*, šiuo metu verčianti į anglų kalbą

Algimanto Miškinio Lietuvos urbanistikos istoriją ir A. Baltušienės Sibiro prisiminimus *Kelionė į niekur ir atgal*. Ji pristatė dr. Stasio Goštauto (kartu su Birute Vaičiūrgyte-Šleziene) redaguotą straipsnių apie Čiurlionį knygą *Čiurlionis: Painter and Composer*:

„Faktas, kad ši turininga labai svarbiu esė kolekcija pasirodo anglų kalba negali likti neužakcentuotas. Demografiškai Lietuva vaidina kuklų vaidmenį pasaulio scenoje. Nors lietuvių kultūrai netrūksta turtingumo ir vidinės įvairovės, bet tarptautinis dėmesys Lietuvai yra ribojamas fakto, kad labai nedaug lietuvių supranta lietuvių kalbą. Žymi tam išimtis — pasaulinio garso mokslininkės a.a. Marijos Gimbutienės darbai. (Galiu konstatuoti, kad ši apgailėtina situacija pasuko išsi-gelbėjimo takeliu nuo tada, kai man teko garbė dalyvauti 1994 metais Čikagoje vykusiame Association for the Advancement of Baltic Studies suruoštame susitikime, kai naujai išrinktas asociacijos prezidentas, Amerikos estas, padarė labai pavėluotą visuomeninį gestą, 'atversdamas į savo tikėjimą' ne baltų kilmės mokslininkus, atkreipdamas jų dėmesį į Baltijos šalių kultūrą. Mes galime viltis, kad šie įsitikinimai ras savo šalininkų.) Knyga, kurią mes šį vakarą pristatome, yra neginčijamas įrodymas to, kad Stasys Goštautas turėjo šią viziją jau prieš daug metų, ir knygos objektas — Čiurlionis ir jo menas — tvirtu tiltu sujungia Lietuvos kultūrą su jos pasauliniu kontekstu.“

Knyga *Čiurlionis: Painter and Composer* išleisti redaktoriai stengėsi daugiau nei 20 metų. Pirmos šios knygos pristatymas vyko Kaune šių metų vasario 13 dieną. Knygą išleido pernai Vagos leidykla 2,000 egzempliorių tiražu; jau pusę tiražo išpirkta japonų. Lietuvoje knyga buvo pripažinta geriausia visų 1994 metais išleistų knygų. Tai ypačiai vertinga dovana Čiurlionio 120-ajam gimtadieniui, kuris buvo švenčiamas šių metų rugsėjo 22 dieną. Lietuvos Kultūros ministerija paprašė paruošti panašų veikalą lietuvių kalba.

Knyga laikoma antruoju moksliniu leidiniu, skirtu angliskai kalbančios pasaulio meno akademijai studentams — menotyrininkams (pirmas yra estų menotyrininko Aleksio Rannit'o studija, kurią paruošti paskatino dailininkas Kazys Varnelis). Goštauto leidinį sudaro 29 garsiausių Lietuvos ir užsienio šalių autorių, nuo 1906 iki 1989 metų rašiusių apie Čiurlionio kūrybinį fenomeną, straipsniai. Iš įvairių kalbų į anglų kalbą juos vertė 17 vertėjų. Straipsnių rinkinį pajavairina daugiau kaip 200

ilustracijų (gaila, kad juodu-balta, bet eina kalba apie antrą laidą su spalvotomis iliustracijomis). Leidinyje publikuojama 31 esė ir penki dokumentai, kurių dauguma niekuomet nebuvo išversta į anglų kalbą. Lapkričio 28 dieną Lietuvos ambasada Washington'e yra numatiusi pristatyti knygą JAV visuomenei ir spaudai Čiurlioniui skirtą vakaro metu“.

Savo pastabas ir mintis, kilusias verčiant knygą, išsakė red. asistentė Birutė Vaičiūrgytė-Šležiene:

„Jei vertėjas bus gerai atlikęs savo darbą, jo pastangos liks nepastebėtos, jos bus nematomos knygos skaitytojui, kuris, paėmęs tekstą į rankas, turėtų pajusti, kad skaito originalą, o ne vertimą. Žinoma, versti yra menas, ir tol, kol kompiuteriai visiškai perims šį darbą, vertimai bus priklausomi nuo vertėjo asmeninio išsilavinimo, pasiruošimo ir galbūt kūrybingumo.“

... Vertėjui pravartu būtų su-prasti, ką autorius stengiasi pasakyti. Gal tai ir juokingai skamba, bet kai kada aišku, kad vertėjas neišlaikė šio pirmutinio egzamino. Ir ne visuomet čia vertėjo kaltė, nes būna atvejų, kad pats autorius nesugeba suprantamai perduoti savo minčių.

... Savaimė aišku, vertėjas turi gerai mokėti abi kalbas. Ar pakanka jas abi mokėti lygiai gerai? Gal ir ne. Man atrodo, kad originalo kalbą reikia mokėti gerai. Bet vertimo kalbą reikia mokėti labai gerai, nes originalo tekstas, perėjęs per vertėją, tampa nauju kūriniu, kuris, nors ir atspindi originalą, turi stovėti ant savo kojų.

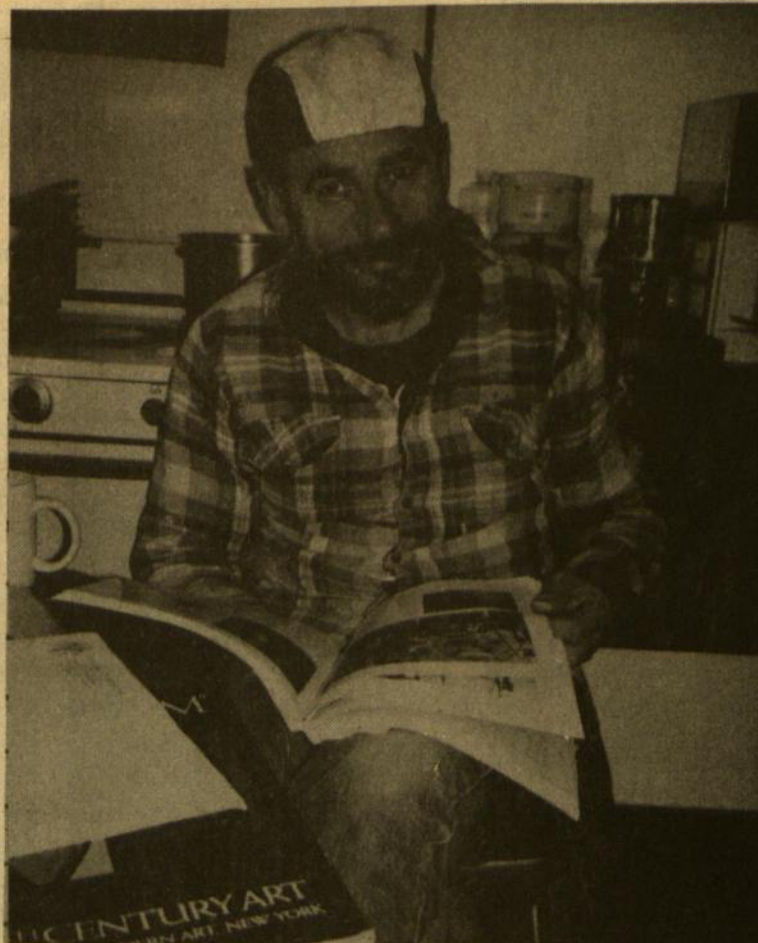
Šiai knygai apie Čiurlionį iš-verčiau daug straipsnių; taip pat atlikau redakcinį darbą. Džiaugiuosi, kad Čiurlionis taps bent truputėlį geriau žinomas už Lietuvos ribų. Lietuviai turi pagrindo didžiulius savo kultūros lo-biais. Bet mes esame šykštūs, tik tarpusavyje gėrėdamiesi savo turtais. Atverkime duris į tą lobyną ir kitatautėms. Turime jaunų talentingų vertėjų ir Lietuvoje, ir išievyjoje. Skatinkime ir remkime jų pastangas. Duokime jiems progos parodyti pasauliui, ką mes, lietuviai, turime“.

Subatvakaris pasibaigė diskusijomis apie tai, kas buvo iš-girsta vakaro programos metu, ir apie tai, kokiame situacijoje dabar yra Čiurlionio tapyba ir kaip galima būtų situaciją pagerinti. Deja — tai kol kas tebėra viena, sybariausių kultūrinių Lietuvos ir išievyjos problemų, nes pastangos, anksčiau atsimušusios į sovietinės sistemos problemas, dabar susiduria su finansinėmis problemomis.

O sekmadienį, lapkričio 5 dieną, visi, kas norėjo ir galėjo, turėjo progos pasiklausti jau 37-us metus rengiamo „Baltų koncertų serijų“ koncerto. Jame, iliustruodami Čiurlionio dailės kūrinius ir skaitydami paskaitą apie jį, puikiai skambino Čiurlionį ir Chopin'ą pianistai Rokas ir Sonata Zubovai. Tai buvo pats didžiausias, anot dr. Stasio Goštauto, Čiurlionio jubilėjaus paminėjimas Amerikos lietuviškoje visuomenėje.

Alvydo Pakarklio keramika

Alvydas Pakarklis

Nauja galerija — pažįstamas keramikas

Jeigu kartais Čikagoje važiuosite Pulaski Road ar 63-iaja gatve, būtinai sustokite ties ta sanka, kur indėnas prašo taikos, pasistojęs ant dviejų vamzdžių. Čia kaip tik yra nauja galerija, kuri vadinasi „Journey Lake Gallery“, ir jaunas (visada) menininkas Alvydas Pakarklis, prieš Kalėdas savo gyvilius „suvaręs“ ir angeliukų pulką ant sienos sukabinęs. Šioje galerijoje nuo 6:30 iki 7 v.v. ketvirtadieniais būna dvasiniai pabendravimai. Jeigu tamstos jaučiatės pakankamai dvasiškai turtingi, tai nors keramiką įvertinkite, ir jei kas patiks — už prieinamą kainą galite ir įsigyti savo artimiesiems ar draugams. Su menininku nepavyko nei televizijos, nei laik-

raščių žurnalistams susitikti — mat jis buvo išvykęs prie Mičigano maudytis. Ką gi, dar jaunas — susitūpęs, o mes, kol tai atsitiks, turime progos ir be jo užsukti į Journey Lake galeriją ir pasižiūrėti. Kviečiame užvažiuoti.

Big Al

• Journey Lake Gallery, 3951 West 63rd Street, savaitės dienomis: pirmadieniais-penktadieniais nuo 12 iki 6 v.v. ir šeštadieniais nuo 11 v.r. iki 5 v.v. veikia Alvydo Pakarklio kalėdinės keramikos paroda. Alvydas Pakarklis jau keleri metai dirba ir kuria Čikagoje, yra dalyvavęs bendrose lietuvių keramikų parodose ir suruošęs kelias individualines.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

joje. Čia rašoma taip: „Čiurlionis (1875-1911) — lietuvis dailininkas, pradžioje buvo išimokslinęs muzikoje. 1904 metais pradėjo tapyti simbolinėmis temomis. Nau-dodo tempera ant popieriaus technika, kuria išgavo subtiliai persi-sviečiančią iliuziją, taip labai tinkančią jo kosminėms temoms. Jo menas primena Odilon Redon (1840-1916). Būta tvirtinimų, kad Čiurlionis buvo pirmasis abstraktistas. Šis nesupratinamas kilo todėl, kad jis norėjo surasti vaizdinius atitikmenis muzikinei formai. Fuga' (M.K. Čiurlionio valstybiniame meno muziejuje, Kaune), yra gamtovaizdis, kuriame banguojantys kalnai ir miškas prilygsta muzikos kūrinių melodinei linijai. Čiurlionis taip pat tapė ciklus, kurių kiekvienas kūrinyje vaizduoja vieną sonatos formos dalį“. Tik labai, labai niala, kad šioje knygoje nėra nieko Čiurlionio meno kūrinių reprodukcijos, nes ši knyga yra nepaprastai graži ir gausiai iliustruota.

Reikia pažymėti, kad visose knygos Čiurlionio pavardė

parašyta teisingai, tik vienoje trūksta stogelio ant Č. O juk galėjo būti blogiau, galėjo parašyti pagal anglišką ištara, kaip dar ir šiandien Lietuvoje tebesilaikoma sovietinės mados daryti sve-timtaučių pavardes, kartais sukeliant juokingą nesupratimą. Kartą perskačiau iš Lietuvos spaudoje tokį pavadinimą: EDVARDAS MANE. Taip norėjosi sužinoti, ką tas Edvardas iš tikrųjų manė. Pradėjus skaityti sužino-jau, kad Edvardas ne manė, bet tapė. Pasirodo, ten buvo rašoma apie garsųjį prancūzų dailininką Edouard Manet. Kad rusai lotyniškam raidynui pritaiko savo kalbos raidžių garsus, tai suprantama, bet kad lietuviai lotynišką raidyną perrašo į „lietuvišką“, tai visai nesuprantama.

Tikėkimės, kad laikui slenkant, vis dažniau sutiksime Čiurlionio pavardę ir jo muzikos ir dailės kūrybą platesnėje spaudoje. Ne todėl, kad nuo to priklausytų jo kūrybos talentas, bet todėl, kad jis atstovautų lietuvių tautai ir būtų plačiau žinomas ne tik tiems, kurie domisi meno ir muzikos kūryba, bet apamai kultūriniu gyvenimu.

Saulė Jautokaite

Knygos „Čiurlionis: Painter and Composer“ sutiktvėse Boston'e šių metų lapkričio 4 dieną kalbą dailininką Aleksandrą Kašubienę. R. Šležo nuotrauka